



PRØVE

SAM515 1 Krisehåndtering

Emnekode	SAM515
Vurderingsform	Skriftlig eksamen
Starttid	02.12.2024 08:00
Sluttid	02.12.2024 13:00
Sensurfrist	23.12.2024 22:59
PDF opprettet	20.02.2025 11:20

Seksjon 1

Oppgave	Tittel	Oppgavetype
i	Generell informasjon om eksamen SAM515 - Krisehåndtering	Informasjon eller ressurser
1	Oppgave 1	Langsvar
2	Oppgave 2	Langsvar
3	Oppgave 3	Langsvar

1 Oppgave 1

Oppgavetekst SAM515 - Våren 2024

Alle tre oppgaver skal besvares. Oppgave 1 og 2 teller 30% hver, mens oppgave 3 teller 40%.

Oppgave 1 (30%):

Hva er en krise? Definer og beskriv krisebegrepet. Beskriv 't Hart & Boin og Gundel sine krisetypologier.

Skriv ditt svar her

Rosenthal mfl. definerer en krise som "en trussel mot verdier, normer og strukturer i et sosialt system, som under tidspress og usikkerhet gjør det nødvendig å foreta kristiske beslutninger". Kriser er som rammer oss som vi søker å unngå. Det finnes ulike definisjoner på krise, men i denne besvarelsen har jeg valgt å ta utgangspunkt i Rosenthal sin fordi den omtales mest i pensum, samt at den favner at en krise er noe som rammer det et sosialt system verdsetter, samt preges av beslutninger tatt under tidspress og usikkerhet. Dette står sentralt i slik Kruke (2012) definerer krisehandtering. Nemlig som "beslutninger tatt under tidspress og usikkerhet".

Vi beskriver gjerne uønskede hendelser etter omfang og ressursene som trengs for å håndtere hendelsen. Ikke alle uønskede hendelser blir kategorisert som en krise. Ulykke brukes for å beskrive mindre hendelser som kan håndteres på lokalt nivå. En krise har større omfang og krever respons fra lokalt og regionalt nivå. En katastrofe har såppas stort omfang at den ofte krever både nasjonalt og internasjonalt nivå.

Ulike typer kriser

"Brillene" vi bruker for å se på krisen avgjør også hvordan vi går fram for å håndtere den. Det finnes en rekke perspektiver på kriser. Systemperspektivet, sårbarhetsperspektiv, energi og barriere perspektivet, sosial konstruktivistiske perspektivet, det politisk-økonomiske konfliktperspektivet.

Vi deler gjerne kriser inn i utilsiktede eller ondsinnede/intensjonelle hendelser. I en utilsiktet hendele kan det som utløser krisen for eksempel være et jordskjelv eller en teknologisk feil. Når vi snakker om ondsinnede hendelser sikter det til terror, sabotasje eller for eksempel dumping av farlig avfall.

Videre kan vi også dele kriser inn i naturkriser, samfunnsskapte kriser. Når vi snakker om samfunnsskapte kriser omfatter det kriser vi som samfunn har skapt. Tidligere ble kriser sett på som noe utenforstående man ble rammet av. En såkalt "act og god". Videre tok man innover seg at menneskelige feil eller handlinger kunne skape kriser "act of man". Nå annerkjenner man at vi som samfunn har skapt risikoer og at det ofte er flere sammensatte faktorer som fører til en krise, altså mer komplekst enn at en person gjør feil. Dette omtales som "act of society". Det finnes også teknologiske, sosiale og politiske kriser.

Krisefasene og det utvidede krisebegrepet

Roux Dufort sitt prosessuelle krisebegrep beskriver krisen som noe mer enn bare den akutte fasen hvor hendelsen inntreffer. Det blir for enkelt og bare se på krisen som en uforventet hendelse i seg selv. For å forklare hvordan en krise utarter seg bruker vi ulike krisefaser. Kruke (2015) deler krisefasene inn i førkrise fasen, den akutte fasen og etterkrisefasen. Førkrise fasen preges av forberedelse og forebygging. Den akutte krisefasen handler om og

respondere på hendelsen. Etter-krise fasen er gjenoppbygging og læring av hendelsen. De finnes flere anerkjente måter å dele inn krisefasene i, hvorav de alle er basert på de samme tre "hovedfasene". En annen kjent inndeling er FEMA sine Mitigation, Preparedness, Response, Recovery. Det utvidede krisebegrepet søker å forklare hvordan krisefasene ikke er en lineær prosess, men heller en sirkulær kontinuerlig prosess, der man befinner seg i etter-krise fasen og samtidig som man er i før-krise fasen for neste krise. Dette kan forklares med at i en etter-krise fase så ønsker man å ta læring fra krisen, slik at man bedre kan håndtere neste krise. Denne læringen brukes direkte i arbeidet med å forebygge og forberede seg til neste krise. Ved å hele tiden jobbe mot en bedre kriseshåndtering beveger man seg et nivå opp fra "status quo" og man øker kapasiteten og blir mer robust til neste krise.

Man vil forsøke å forebygge og foreberede seg etter beste evne, men det vil alltid eksistere en restrisiko. Altså en risiko som vi rett og slett ikke klarer å ta høyde for. Når vi arbeider med beredskap, altså "tiltak for å forebygge, redusere og håndtere risiko for uønskede hendelser" slik Sårbarhetsutvalget definerer det i NOU 2000:24, omtaler vi de ulike fasene i beredskapsarbeidet. Beredskap kan beskrives som en prosess, et produkt, en aktivitet og en tilstand. Disse tiltakene kan plasseres innunder fasene i en krise. I før-krise fasen finner vi Risikoanalyse, beredskaps analyse, beredskapsplan og etablering av beredskapsressurser og strukturer. I den akutte fasen kan vi plassere respons (på faktiske kriser, men også øvelser). I etter-krise fasen plasserer vi evaluering/trekke ut kunnskap. evaluering og læring henger direkte sammen med utarbeiding av risiko og beredskapsanalyse og beredskaps-plan, og det er disse prosessene som skjer i den samlede før/etter krisefasen.

Krisetypologier

Krisetypologier er nyttige for å beskrive krisens art, slik at det gjør det mulig å finne ut hvilke tiltak som er mest hensiktsmessige for håndtering. 'tHart og Boin (2002) sine krisetypologier kategoriserer kriser ut ifra deres utviklings og termineringshastighet. Kriser med rask utviklingshastighet og rask termineringshastighet kalles "raskt brennende kriser", eksempel på dette er en bilulykke eller et flyhavari. En krise med sen utvikling og rask terminering kalles "rensende krise", et eksempel på dette kan være framvekst av kriminalitet eller terrornettverk som blir slått raskt ned på. En krise med rask utvikling og sen terminering kalles en lange skyggers krise. Et godt eksempel på dette er 11/9 og de påfølgende konsekvensene av krigen mot terror. En krise med sen utvikling og sen terminering kalles "sent brennende krise" det er slike kriser vi ofte omtaler som kryptende kriser, og klimaendringer er et godt eksempel. Dette vil jeg utdype mer i oppgave 2. Det er også verdt å nevne at hvordan du karakteriserer krisen avhenger i stor grad av hvordan du ser krisen slik det sosialkonstruktivistiske perspektivet tar for seg. Et godt eksempel på dette er isreal palestina konflikten. Noen vil kanskje karakterisere det som en lange skyggers krise, fordi de mener Hamas sitt angrep den 7. okt var den utløsende hendelsen. Andre vil se på den som en sent brennende krise, fordi de mener at krisen oppsto og har stadig eskalert siden opprettelsen av staten Israel (eller allerede fra 1. mosebok).

Gundel (2005) kategoriserer kriser etter deres forutsigbarhet og påvirkbarhet. En lett forutsigbar og påvirkbar krise kalles en "konvensjonell krise". Et godt eksempel på en slik krise er Estonia forliset. Et skipsforlis i dårlig vær og med tekniske problemer er lett og forutse, og det er også mulig å påvirke utfallet ved hjelp av bedre tekniske rutiner og bedre øving og beredskap. En lett forutsigbar, men vanskelig påvirkbar krise kalles "uløselig krise". En krise som er vanskelig å forutse, men lett og påvirke er en uventet krise. Et eksempel på dette er brannene langs kysten i Trøndelag og møre i 2014. Vanskelig å forutse at det skulle brenne i januar, men lett å ta hånd om. En krise som er vanskelig å forutse og vanskelig å påvirke kalles "en fundamentell krise". Her er de store humanitære krisene i Afghanistan og andre land et godt eksempel.

2 Oppgave 2

Oppgavetekst SAM515 - Våren 2024

Alle tre oppgaver skal besvares. Oppgave 1 og 2 teller 30% hver, mens oppgave 3 teller 40%.

Oppgave 2 (30%):

En krise kan ha en lang inkubasjonsfase i førkrisefasen og kanskje ingen tydelig start eller avslutning. Kriser kan også skyldes at terskelverdier overskrides. Definer, beskriv og eksemplifiser krypende kriser og vippepunkter.

Skriv ditt svar her

Krypende krise

Som 'tHart og Boin beskriver i sin krisetypologi har noen kriser en lang utvikling og en lang terminering/ikke tydelig slutt. Disse sent brennende krisene kan sees i sammenheng med begrepet krypende kriser. Boin beskriver at en krypende krise karakteriseres av lang inkubasjonstid og, liten eller ingen oppmerksomhet fra befolkningen/stat og utilstrekkelig adressert av myndigheter. Det er gjerne uklart når krisen starter/slutter. Eksempler på krypende kriser er klimaendringer, antibiotika resistens og miljøgifters innvirkning på arvestoffet. Jeg går mer inn på eksempelet om klimaendringer i oppgave 3.

Krypende kriser preges ofte av varslende hendelse innledningsvis, som gjerne ikke blir tatt hensyn til, eller sett i sammenheng med krisen som kommer. Energi og barriere perspektivet tar for seg hvordan latente betingelser eller feil, og fravær av oppmerksomhet i inkubasjonsperioden kan utløses av en utløsende hendelse.

Krypende kriser rammer ofte globalt og er gjerne så store og komplekse at det trengs omfattende internasjonal oppmerksomhet. Her kreves en sentralisert styring og klare politiske retningslinjer. Alle kriser er politiske, men krypende kriser preges særlig av politisk usikkerhet. Det er gjerne så komplekse kriser at det ofte er vanskelig å vite hva som er beste framgangsmåte. Olson (2000) snakker om hvordan politikere ofte kvier seg for å ta beslutninger som kan få konsekvenser for deres karriere. I framveksten av en krypende kan det være mer fristende å ikke handle, for å beskytte seg selv/ unngå å stå med ansvar.

Det er nettopp de krypende krisenes usikre karakter som gjør de vanskelige å løse. De krever større innsats for løse enn for eksempel kriser med enklere karakter, slik som Gundels konvensjonelle eller 'tHart og Boin sine raskt brennende kriser.

Vippepunkter

Dag O. Hessen beskriver at klimakrisen er en krypende krise som beveger seg mot "a point of no return". Han forklarer vippepunkter som overskridelse av terskelverdier, med kraftige irreversible konsekvenser og tilbakekoblingsmekanismer. Et vippepunkt er en overgang fra en stabil tilstand til en annen. Han snakker om vippepunkter i kontekst av klima- og naturkrisen. Han poengterer like vel at det finnes positive vippepunkter som kan ha innvirkning på klimakrisen i større kontekst. Eksempler på dette er finanskrisen i 2008, og (forventet) Covid-19 pandemien. Slike perioder med redusert økonomisk aktivitet har vist seg og være vippepunkter som har hatt positiv innvirkning på klimakrisen. I den forstand at lavere økonomisk aktivitet har redusert utslipp. Et eksempel på dette er at elvene i Venezia var klare og gjennomsluktige under Covid-19 pandemien. På grunn av høy, menneskelig aktivitet er de vanligvis skitne. Denne påstanden om positive vippepunkter for klima illustrerer hvordan vår utvikling selv har skapt risiko (gjennom menneskeskapt global oppvarming). Hessen snakker om tilbakekoblingsmekanismer eller dominoeffekt som betyr at når vi når et vippepunkt vil det utløse flere hendelser. Tap av biodiversitet er et godt eksempel. Når vi mister en rekke arter vil

det trigge utrydding av enda flere arter. Derfor er det kritisk og forebygge at vi når vippepunkter som kan kaste oss inn i en ny normaltilstand.

Klimakrisen er et eksempel på en situasjon hvor det må gjøres drastiske tiltak for å hindre at vi når et slikt vippepunkt. Incentiver for olje og gassindustri må fjernes for å kunne utgjøre en stor forskjell. På 2000 tallet var hull i ozonlaget på grunna av aerosoler et mye omtalt tema. Tiltak for å bedre dette var å forby aerosoler. Dermed fjernet man denne faktoren/ risikoen som en måte å hindre å forverre situasjonen. Hessen bruker eksempelet om smelting av is i Antarktis som et vippepunkt. Isen smelter i et tempo som aldri før, og når den smelter stiger havnivået. Dette vil få omfattende konsekvenser for lavtliggende kystområder både i forhold til flom, men det vil også ha innvirkning på industri og sosioøkonomiske faktorer. Tap av biologisk mangfold er også et eksempel på hvordan vi beveger oss fra en tilstand til en annen.

Ord: 633

3 Oppgave 3

Oppgavetekst SAM515 - Våren 2024

Alle tre oppgaver skal besvares. Oppgave 1 og 2 teller 30% hver, mens oppgave 3 teller 40%.

Oppgave 3 (40%):

Europa opplevde rekordtemperaturer sommeren 2023 og 2024. Samtidig rammes Europa stadig oftere av ekstremvær som for eksempel «Hans» i 2023. Drøft følgende påstand med utgangspunkt i besvarelsen i oppgave 1 og 2: De klimaendringer vi ser er en forventet krypende klimakrise.

Skriv ditt svar her

Som nevnt i oppgaveteksten rammer klimaendringer allerede i form av ekstremvær og naturkatastrofer. De rammer fundamentale strukturer og verdier i samfunnet. Derfor vil jeg kategorisere det som en krise. For å drøfte påstanden "de klimaendringen vi ser er en forventet krypende klimakrise" må vi se på klimakrisens karakter. Klimakrisen oppfyller alle kjennetegnene på en krypende krise. Den er varset av innledene hendelser og har en lang inkubasjonstid. Den kjennetegnes av varierende grad oppmerksomhet fra samfunnet og utilstrekkelig politisk adressering. Hvis man skal plassere klimakrisen i 'tHart og Boin sin krisetypologi kan en si at den har karakteristikkene til en sent brennende krise. Gundel sin typologi vil iverfall si at den er vanskelig å påvirke. Klimakrisen er et godt eksempel på hvordan vi lever i et risikosamfunn av skapte risikoer og usikkerheter på grunn av samfunnets utvikling. Vår industrielle og teknologiske utvikling har ført til at vi har gjort oss avhengig av energi og industri som skaper de klimaendringene vi nå står ovenfor.

World economic forum definerer klimakrisen og naturkrisen (tap av biodiversitet) som noen av vår tids største risikoer i sin global risk report. Klimakrisen har manifestert seg som et symptom på hvordan vi i dagens samfunn slipper ut alt for store mengder klimagasser og naturkrisen bruker naturressursene våre på en lite bærekraftig måte. For å trappe ned på bruken av fossil brensel som er en vertikal energikilde må vi bygge ut horisontale energikilder som vindkraft som er svært arealkrevende og er med på å bygge ned viktige økosystemer. Paradoksalt nok må politikere ofte sette klima opp mot natur.

Norge har tjent seg rike på fossil brensel. Mye av vår velstand er bygd på olje og gassindustrien. Det er naturlig nok ikke en levestandard mange ønsker å "gi opp". Dermed vil det være upopulært å føre en politikk mot disse verdiene. Krypende kriser kjennetegnes som nevnt av varierende grad av politisk fokus og adressering. Klimakrisen har i mange år vært et stort tema i politikken. Men manglende handling har lenge vært et problem. Politiske beslutninger preges av at politikere gjerne sitter med makten i en 4 års periode. The end goal, er å bli gjenvalgt. For å bli gjenvalgt må du drive politikk som er populært blandt folket. Langsiktig klimapolitikk blir derfor ofte nedprioritert, fordi det er ikke noe velgerne ser endringer i/ uttelling i en 4 års periode.

Olson 2000 sier at kriser er politiske. Som nevnt i oppgave 2. kan en såkalt "ikke beslutningstaking" kan komme av en frykt for å bli syndebygg, eller usikkert rundt hva som er beste framgangsmåte. Krisers politiske del kan særlig knyttes til hvordan myndighetene håndterer krisen. Befolkningen har en viss forventning om hvordan myndighetene skal håndtere en krise. Dette kan knyttes til Schneider sine to normsett. Schneider snakker offentlige byråkratiske normer ikke nødvendigvis stemmer overens med befolkningens opplevelse av krisen, altså de framvoksende situasjonsbestemte normene.

Det oppstår et gap mellom normsettene når befolkningens opplevelse av krisen ikke samsvarer med offentlig planlegging og håndtering. De framvoksende normene kommer av en prosess Schneider beskriver slik: 1. Milling (søke og kave): inntreffer rett etter krisen nr

befolkningen prøver å finne mening og forstå hva som har skjedd. 2. Rumor (rykte): uformelle rykter spres. 3. keynoting (konstruere mening): et rykte får fotfeste, og de resterende forkastes. 4. emergent norms (situasjonsbestemte normer): En framvoksende kollektiv norm. Denne normen forkastes når krisen er over. Ved et stort gap mellom disse normsetene krever det sentralisert styring. Er det lite gap kan en ha desentralisert styring.

Som nevnt i oppgave 2 preges krypende kriser av varslende hendelser innledningsvis. I kontekst av klimakrisen kan vi se på økningen i naturkatastrofer som flom, tørke, tsunamier. Dette er ofte kriser med katastrofale konsekvenser for infrastruktur og befolkning. Dette trenger ikke nødvendigvis å være kun klimaendringer/ naturens feil. Ved å se på naturkatastrofer i et sårbarhetsperspektiv erkjenner man at det ikke er naturen i seg selv, men den sårbarheten vi mennesker utsetter oss for som er bakgrunnen for at en krise blir en krise. Slik sårbarhet er vanlig å se i U-land der det etableres såkalte uformelle bosetninger i områder som tidligere ikke er bebygget på grunn av naturrisiko. Dermed kan man argumentere for at hvis ingen bosatte seg i flomutsatte områder, ville ingen blitt rammet av flommen, og det ville derfor ikke vært en krise.

Det Sosialkonstruktivistiske perspektivet på kriser tar for seg hvordan kriser er sosialt konstruert. Dersom et sosialt system ikke verdsetter verdiene som står på spill i en hendelse; er det da en krise? Rosenthal sin definisjon på hva en krise er favner også dette perspektivet når han sier at en krise er en trussel mot verdier, strukturer og normer i et sosialt system. På en måte må man da si at klimakrisen er en krise, fordi hvis vi kommer til vippepunktet Hessen snakker om vil det drastisk endre den verden i lever i. Det handler også om definisjonsmakt. Altså makten til å definere hva som er gjeldende. Forskere har i mange år snakket om hvordan global oppvarming og klimakrisen vil påvirke oss. og forskningen har blitt mer og mer nøyaktig. Dette har også skjedd i takt med en voksende skepsis til forskningens validitet. Såkalte klima fornektende hevder at slik forskning er utilstrekkelig for å konstatere at klimaendringene er menneskeskapte.

Noen vil argumentere for at klimakrisen ikke er en krypende krise, men en ny tilstand. At verden utvikler seg og at klimaendringene bare er en del av dette. Dermed fornektende de at klimakrisen er en krise.

Donald Trump, tidligere president i verdens mektigste land fornektende klimakrisen i stor grad. Dette er eksempel på en person med stor definisjonsmakt (og makt generelt) som på sin måte sier at "klimakrisen" ikke er en krise. I slike tilfeller kan en se at definisjonsmakt kan ha skadelig innvirkning på både den felles situasjonsforståelsen av en krise. I tillegg gjør det globalt arbeid for å forebygge klimaendringer vanskelig, når verdens mektigste land motsetter seg målsetningen.

Klimakrisen er en så kompleks krise at det er nødvendig med en felles situasjonsforståelse for å kunne løse den. Situasjonsforståelse er viktig i kriseshåndtering. Endsleys Situational Awareness for å forklare hvordan vi forstår en situasjon og Weick sin sensemaking (konstruere mening) tar for seg vår forståelse i kriser. Jeg velger å ikke gå dypere inn på det da det ikke svarer på oppgaven spør om.

Det er klart at klimakrisen må løses politisk. Det som kjennetegner krypende kriser er manglende politisk adressering. Dette gjelder også klimakrisen. Selv om det eksisterer en rekke internasjonale avtaler med målsetning om å redusere klimagassutslipp, slik som FNs bærekraftsmål, Kyotoprotokollen, Parisavtalen osv. Er det ikke gjort tilstrekkelige/drastiske nok tiltak. Dette kan argumenteres for at har mye å gjøre med faktorene jeg har nevnt ovenfor. Klimakrisen er så kompleks at for å løse den må det et globalt samarbeid til.

Dette krever motivasjon og som nevnt over finnes det faktorer som preger motivasjon for å implementere drastiske tiltak. Som nevnt i oppgave 2. er krypende kriser gjerne så komplekse at de krever sentralisert styring. Hvert enkelt land kan ikke løse klimakrisen alene. Det krever en global strategi og samarbeid.

Det finnes en rekke tiltak for å forebygge klimakrisen.

Disaster risk reduction eller DRR handler om å forebygge klimarisiko. Det er en global strategi for å bygge robusthet mot risikoene som har oppstått som følge av klimaendringene.

DRM/Disaster risk management handler om klimarisikostyring, altså implementering av DRR. Det handler om å motvike nettopp de faktorene sårbarhetsperspektivet tar for seg og gjøre befolkningen (særlig i u-land) mer robuste mot klimarisiko.

Climate change adaptation brukes mye i samfunnssikkerhet og planlegging. Det kan oversettes til klimatilpasning og er en mer kortsiktig løsning. Det gjør ikke nødvendigvis klimaendringene mindre, men gjør oss bedre tilpasset til å håndtere det.

Kruke sine krisefaser favner ikke krypende krise like godt som vanlige eller mer akutte kriser. I kontekst av krypende kriser er fasen mitigation fra FEMA sine krisefaser (og flere) mer beskrivende enn før-krise fase. Mitigation er en viktig strategi for å forebygge. I motsetning til klimatilpasning er det mer langsiktige tiltak for hvordan vi skal få bukt med klimaendringene. Her kommer tiltak som utslippsreduksjon og formaliserte avtaler for å hindre utslipp. Det finnes en rekke anerkjente avtaler fra før, men behovet for forebygging er fortsatt stort.

Klimakrisen setter også krav til beredskapen på nasjonalt nivå. Som nevnt i oppgave 1. legger beredskapsplanleggingen grunnlaget for kriseshåndteringen. Beredskap er alfa omega for om vi klarer å oppnå god kriseshåndtering. For å klare å håndtere konsekvensene av den krypende klimakrisen, kreves det også god beredskap i tillegg til de overordnede politiske beslutninger. Hans rammet Innlandet og testet i stor grad kommunenes beredskap. Gode beredskapsplaner, samt øving og trening er nødvendig for å være i stand til å håndtere kriser.

I høst ble Valencia rammet av en stor flom som følge av mye nedbør og tørr bakke, som gjorde at den ikke klarte å ta opp vannet. Regjeringen har fått sterk kritikk for sin håndtering av krisen i ettertid, pga dårlig beredskap og varslings. Befolkningen i Valencia følte seg forlatt i kriseområdet og savnet overordnet handling. Dette illustrerer Schneiders poeng om hvordan befolkningens opplevelse av krisen ikke nødvendigvis samsvarer med myndighetenes kriseshåndtering.

Klimakrisen oppfyller også beskrivelsen av en krypende krise som ingen tydelig start eller slutt. Klimakrisen er noe vi som samfunn har skapt. Det kan som sådan beskrives som en "act of society", men det er vanskelig å sette fingeren på når klimakrisen startet. Det samme gjelder avslutning. Vi har ingen klar løsning pr dags dato på hvordan vi kan terminere klimakrisen. Disse påstandene bygger opp under at klimakrisen er en krypende krise. Selv om vi gjør forebyggende, reduserende og tilpassende tiltak er det vanskelig å si "når den er over". Vi beveger oss heller mot en ny tilstand/ ny normal, der vi må lære oss å leve uten fossil energi og utslipp i den skala vi gjør nå, samt tilpasse oss de klimarisikoene som eksisterer.

Ord: 1640